

Koldingbogen

ÅRSTAL: 2014

FORFATTER: Helle Juhl

TITEL: Da Kolding og Skamlingsbanken blev spydspids i kvindernes valgretskamp

KORT RESUME: For hundrede år siden kæmpede danske kvinder for at få valgret på lige fod med mændene. Gennem nogle bevægede junidage i 1912 blev konflikten om kønnenes ulige borgerrettigheder sat på spidsen under Dansk Kvindesamfunds landsmøde i Kolding

Da Kolding og Skamlingsbanken blev spydspids i kvindernes valgretskamp

Helle Juhl

For hundrede år siden kæmpede danske kvinder for at få valgret på lige fod med mændene. Gennem nogle bevægede junidage i 1912 blev konflikten om kønnenes ulige borgerrettigheder sat på spidsen under Dansk Kvindesamfunds landsmøde i Kolding. For at sætte symbolsk trumf på brugte kvinderne Skamlingsbanken – stedet hvor mændene i 1840'erne havde krævet folkestyre – til at forlange demokratisk ligestilling.

Lutter kvindehatte på Skamlingsbanken 4. juni 1912. Et nærmest revolutionerende syn på den tid. Anledningen var Dansk Kvindesamfunds landsmøde i Kolding, hvor kravet om valgret for alvor blev sat på spidsen. Billedet blev gengivet i et efterfølgende nummer af Dansk Kvindesamfunds medlemsblad. Foto: Kvindehistorisk Samling, Statsbiblioteket.

Da Kolding og Skamlingsbanken blev spydspids i kvindernes valgretskamp

Et koloreret postkort fra kvindemødet på Skamlingsbanken vidner om, at det var en stor begivenhed. Dansk Kvindesamfunds landsmøde strakte sig over tre dage fra den 3. til 5. juni 1912 og bragte kvinder fra hele landet til Kolding, men mødet på Skamlingsbanken var offentligt og samlede også mange kvinder, som ikke var aktive i kvindebevægelsen. Foto: Kolding Stadsarkiv.

Fredag den 4. juni 1912 fandt der en mindre kønsrevolution sted på Skamlingsbanken. For første gang blev mødestedet anvendt til et kvindesagsmøde, og for første gang besteg kvinder Lorenz Frölich's og Larsen Stevns berømmede talerstol. Både stedet og dagen var bevidst valgt, for trekvart århundrede tidligere havde Skamlingsbanken været en vigtig platform for kravet om folkestyre. Symbolikken var ikke til at tage fejl af: Dagen før Grundlovsdag krævede kvinderne på Skamlingsbanken at blive omfattet af Grundlovens frie forfatning. De ville have fuld stemme- og valgret.

At Skamlingsbanken dermed endnu engang kom til at indgå i dansk forfatningshistorie, hang sammen med, at Dansk Kvindesamfund i 1912 valgte at henlægge sit årlige landsmøde til Kolding. Her var der på få år etableret en engageret og initiativrig kreds af kvindesamfundet, som med glæde påtog sig værtskabet for det hidtil største kvindemøde, og Skamlingsbanken var et perfekt historisk hot spot at kræve uretten fra 1849, hvor de ikke kom med i Junigrundloven, omgjort.

Kvindemødet på Skamlingsbanken, som var offentligt og blev overværet af hundredvis af deltagere, herunder mange ikke-medlemmer af Dansk Kvindesamfund, blev ikke mindst kendt på baggrund af én bestemt tale, som blev holdt af Gyrithe Lemche, mangeårig redaktør for Dansk Kvindesamfunds blad, *Kvinden og Samfundet*. Hun var alt andet end tilfreds med de foregående års forgæves bestræbelser på at få kvindevalgretten gennem Rigsdagen. Problemet var nemlig, at spørgsmålet om kvinders valgret blev koblet sammen med en større revision af Grundloven, hvis hensigt var at styrke Folketinget over for Landstinget, indføre forholdstalsvalg, sænke valgretsaldern og foruden kvinderne også indlemme ubesiddende tjenestefolk i vælgerkorpset. Det bekom ikke Højre, og selv om både Venstre og De Radikale på skift som regeringsledere havde forsøgt at lirke kvindevalgretten gennem Rigsdagen – senest i efteråret 1911, hvor Venstre foreslog at give kvinder og tyende valgret til Folketinget ved særlov - strandede forsøgene hver gang i det højredominerede Landsting.

Da Kolding og Skamlingsbanken blev spydspids i kvindernes valgretskamp

Gyrith Lemche, Dansk Kvindesamfunds chefideolog i perioden fra 1911 til 1919, fotograferet nogle år

senere hjemme i privaten i Lyngby. Foto: Gyldendals Mediearkiv.

Nu var Gyrithe Lemches tålmodighed brugt op. Kvinderne skulle ikke afvente, at mændene nåede til enighed om en ny grundlov for at få valgret. De skulle selv være grundlovgivere, sådan som mændene havde været ved *Den Grundlovgivende Rigsforsamling* i 1848-1849. Ligesom mændene dengang ikke lod sig nøje med kongens udspil til en ny forfatning og krævede en folkerepræsentation indkaldt, skulle kvinderne lade sig nøje med mændenes reformudspil. Eller som Gyrithe Lemche lidenskabeligt appellerede til forsamlingen:

"Lad det være vort Svar paa det Nederlag, vi led i sidste Rigsdagssamling, at vi [...] kræver Delagtighed i de Forfatningslove, vi skal medvirke under." Og videre: "Vi er gaaet op paa et højt Sted i Dag, og fra et højt Sted er der Udsyn, Udsyn baade over det, som ligger foran, og det som ligger bag. Maatte vi, naar vi nu om lidt stiger ned igen, fra dette Sted medbringe den Bevidsthed, at i Dag har vi flyttet Kvindesagens Grænsepæle ud, - at paa samme Dag, hvor vi plantede Dansk Kvindesamfunds Banner paa Skamlingsbanken, plantede vi vore Støtter i det Krav: Ingen større Forfatningsrevision i Danmark uden Kvindernes Medvirken!"

Skærpet kurs

Så skarpt havde ingen tidligere formuleret sig i Dansk Kvindesamfund, der overvejende fandt sine medlemmer i borgerlige kredse. Udsagnet rummede på én gang en undsigelse af landsforeningens hidtidige forsigtige forhandlingskurs – i modsætning til andre mere radikale kvindefraktioner i tiden - og et ultimatum til landets politiske top. Konflikten mellem kønnene om den afgørende og sidste bar-

riere for kvinders fulde medborgerskab havde nået grænsen. Nu måtte 'grænsepælene', der i virkelighedstro udgave kunne ses med det blotte øje ved 1864-grænsen for foden af Skamlingsbanken, rykkes længere ud. Både talens indhold og stedet, hvor den blev holdt, vidner om, at Skamlingsbanken trods dens nedtonede position efter de slesvigske krige, endnu stod stærkt i folks bevidsthed som synonym for frihed og lighed. At afholde kvindemødet netop dér, og tilmed dagen *før* Grundlovsdag, var udtryk for en ny og skærpet kurs fra kvindesamfundets side.

Tidligere havde de 'blå' kvinder mest opereret ved at samle underskrifter og aflevere resolutioner til rigsdagspolitikerne, men nu gik de mere i offensiven. Derved fulgte de i sporet af de 'røde' kvinder i tidens anden store kvindeorganisation, Landsforbundet for Kvindevalgret, som især tiltrak kvinder fra Det Radikale Venstre og Socialdemokratiet. Landsforbundet havde allerede afholdt flere store stemmeretsmøder og fremstod skarpere ved kun at have ét programpunkt, kvinders valgret. I modsætning til kvindesamfundet, der også virkede for kvinders ligestilling inden for uddannelse, arbejdsmarked og i familien, eller mere bredt udtrykt: At få kvinder til at tage del i samfundslivet.

"ikke dem, der gaar med stive Flipper"

Netop dette sigte kendetegnede i særlig grad Dansk Kvindesamfunds Koldingkreds. Så sent som i 1908 havde kredsen ivrigt agiteret for at få valgt kvinder ind i bestyrelsen for Koldings hjælpekasse, der svarede til vore dages socialudvalg. Det lykkedes

på smukkeste vis ved, at fire ud af otte bestyrelsespladser tilfaldt kvinder. Blandt de fire kvindelige bestyrelsesmedlemmer var to medlemmer af kvindesamfundet: fru Madvig, en af byens lægefruer, og fru Knud Hansen, gift med redaktøren af Social-Demokraten i Kolding.

Koldingkvinderne havde ellers været sene til at gå ind i kvindesagen. Byer som Aarhus, Aalborg, Odense og Svendborg oprettede lokalafdelinger af Dansk Kvindesamfund flere år før århundredskiftet, mens Koldings kvinder først vågnede op i 1905. Det skete i forbindelse med et besøg af den daværende formand for Dansk Kvindesamfund, Jutta Bojsen-Møller, som i et foredrag meget direkte opfordrede til at slutte op om foreningen og dens sag: *"Jeg er kommet her ned for at bejle til dem, for at bejle til, at vi kan faa en Kreds herovre i denne Fremskridtsby"*, og videre til beroligelse af de mere skeptiske tilhørere: *"Det er ikke meningen, at vi vil ligne Mændene. Vi vil ikke ryge, bande eller drikke som dem. Det er ikke den slags Kvinder, der er medlemmer af Dansk Kvindesamfund. Det er ikke dem, der gaar med stive Flipper. Vi vil tværtimod bevare Kvindeligheden, og vi vil passe vort Hus."*

Da Jutta Bojsen-Møller syv år senere vendte tilbage til Kolding for at deltage i landsmødet, nu som æresformand, kunne hun konstatere, at frieriet havde båret frugt. Koldingkredsen havde opnået bred tilslutning fra byens kvinder, hvilket først og fremmest kan tilskrives den siden 1908 meget vidtfavnende og afholdte kredsformand, Helen Clay Pedersen. Hun var kendt af alle i byen fra den grøntsags- og

Første kvinde til at bestige talerstolen på Skamlingsbanken var Jutta Bojsen-Møller, mangeårig formand og æresformand for Dansk Kvindesamfund. I 1905 havde hun inspireret Koldingkvinderne til at danne en lokalkreds under kvindesamfundet. Foto: Kolding Stadsarkiv.

Hvad Jutta Bojsen-Møller betød for Dansk Kvindesamfund på landsplan, gjorde Helen Clay Pedersen på lokalt plan. Hun stod i spidsen for kredsen fra 1908 til 1945 og var blandt andet initiativtager til, at Kolding som det første sted i landet fik rejst en Kvindernes Bygning. Foto: Holst og Madsen / Kolding Stadsarkiv.

blomsterforretning i Jernbanegade, som hun drev sammen med sin mand, gartner Anders Simonsen Pedersen, gartneriet Aalykke i Kolding Ådal. Helen Clay Pedersen var noget så usædvanligt som sagsfører datter fra England. Parret havde truffet hinanden, da han var i London for at videreuddanne sig i sit fag. De giftede sig i 1892 og blev hinandens loyale støtter både i den fælles virksomhed og i et omfattende foreningsarbejde, han som medlem af Kolding Menighedsråd, Kolding Højskolehjem, Venstreforeningen, Sønderjysk Forening og i gartnerens brancheforening og hun i Venstreforeningen og fra 1908 til 1945 som formand for Dansk Kvindesamfund i Kolding.

I kvindernes tegn

Helen Clay Pedersen, der i 1912 var 50 år gammel, havde organisationstalent og var drivkraften bag en udstilling på Højskolehjemmet i Kolding, hvor en række eksempler på kvinders kunnen inden for kunst, kunsthåndværk og andre fag blev udstillet som optakt til landsmødet. Hun var også i god dialog med byens presse, som varmede pænt op til mødet med diverse notitser og foromtaler. Det gjaldt især Kolding Folkeblad, der på lederplads dagen før landsmødets start skrev:

"I de kommende Dage vil Kolding By staa i Kvindernes Tegn. Dansk Kvindesamfund holder sit Aarsmøde her. Og fra alle Landets Egne vil der komme Repræsentanter. Der har i Aarenes Løb været holdt mange Kongresser her i vor By – snart af Snedkere, snart af Politibetjente og snart af Journalister. Men altid har det været et bestemt Fag eller et bestemt Parti. Denne Gang er

det mere end det. Det er en Repræsentation for en hel Samfundsafdeling, med mange Fag og mange Partier. Det er de danske Kvinder."

Efter et kort resumé af Dansk Kvindesamfunds historie og dets rolle i kvindernes ligestilling på flere samfundsområder, satte lederskribenten, der formentlig var bladets daværende redaktør, L. Thastum, det store spørgsmål om valgretten i partipolitisk spil: *"Der er ingen Tvivl om, at Kvinden inden alt for mange Aar ogsaa vil faa den politiske Valgret (sådan kaldte man valgret til Rigsdagen, red.) Og et saadant Skridt vil hverken revolutionere Samfundet paa den ene eller anden Maade. Men det vil skabe Retfærdighed! Og det er det, Tiden kræver."*

Lederen afspejler fint, hvad kvinderne ideologisk var oppe imod. Lommerne af modstand til kvinders valgret fandtes især hos Højrefolk, som frygtede, at kvinders og tyendes valgret ville undergrave familien som samfundsbærende pille og måske ligefrem medføre en socialistisk samfundsomvæltning. Omvendt havde Socialdemokratiet en frygt for, at borgerskabets kvinder skulle stemme konservativt ligesom deres mænd, og partiet fulgte således Socialistisk Internationales (de europæiske socialistpartiers samarbejde) parole om, at afskaffelsen af økonomiske valgretskriterier kom før kvinders valgret. Klassekamp før kønskamp.

"... naar man skal slæbe sin Kone med"

Over en bred kam svarede lederskribentens opbakning til kvindevalgretten dog til tidens kønspolitiske

trend. Både befolkningen og de fleste i Folketinget kunne godt se det urimelige i, at kvinder ikke måtte stemme til rigsdagsvalgene. Ikke mindst i lyset af, at mange kvinder efterhånden bestred de samme fag som mænd – i skoler, på sygehuse, inden for handel, kontor og service, flere håndværksfag samt i offentlige embeder.

Enkelte mænd demonstrerede dog en ubøjelig og til tider ufrivillig komisk tilgang til spørgsmålet. I debatterne forud for, at kvinders kommunale valgret blev vedtaget i 1908, havde det konservative landstingsmedlem Ahlefeldt-Laurvig udtalt, at hellere end at se en kvinde træde ind i et afstemningslokale, ville han se hende *"i en sheiks harem!"* Det slap han ikke ubemærket fra, og udtalelsen blev da også et eklatant selvmål, for kort efter vedtog begge ting at give kvinder valgret til sogneråd og byråd. Også på lokalt plan var der politiske røster imod kvinder og valgret. I 1910 udtalte den konservative proprietær og folketingsmand Lauritz H. Bramsen fra Lauritzminde i Sdr. Stenderup på et valgmøde, at skønt kvinderne kunne være lige så fornuftige som mændene, ville han ikke være med til at påtvinge dem politisk valgret - og tilføjede: *"- Der bliver dog ikke saa lidt mere Ulejlighed, naar man for at gøre sin Stemme gældende altid skal slæbe sin Kone med."*

Den gamle myndighedskultur, hvor husbond tog vare på sig og sine og havde myndighed over den hele husstand, sad tilsyneladende på ryggraden af den gode Bramsen; hvorfor dog tage konen med til valg, når det var ham, der besluttede, hvad der skulle

stemmes på? Denne holdning var han næppe ene om blandt sine standsfæller, men ikke desto mindre finder man ikke spor af den i Skamlingsbankeselskabets behandling af anmodningen om at holde et storstilet kvindemøde på Skamlingsbanken. Selv om flere af bestyrelsesmedlemmerne tilhørte samme kreds som Bramsen, kan man ikke i bestyrelsesreferaterne aflæse modvilje mod at tillade kvindemødet. I forhandlingsprotokollen fra den 28. februar 1912, hvor sagen var på dagsordenen, har sekretæren kort og godt noteret, at *"Dansk Kvindesamfund faar Tilladelse til at afholde Møde paa Høiskamling d. 4. Juni, paa de sædvanlige Betingelser."*

Omtalte betingelser var blevet fastlagt i 1905. Da havde Skamlingsbankeselskabet besluttet, at der igen måtte finde politiske møder sted på Skamlingsbanken. I et halvt århundrede havde den kun været et populært udflugtsmål og mindested, symboliseret ved den arrede støtte og mindesmærkerne. Nu blev det igen muligt at samles om andet end Sankt Hansfester og missionsmøder, og dermed var vejen banet for, at Jutta Bojsen-Møller, der efterhånden var ble-

Tre år efter kvindemødet i Kolding og på Skamlingsbanken fik kvinderne valgret i forbindelse med vedtagelsen af en ny grundlov, 5. juni 1915. I den forbindelse gik 12.000 kvinder i triumftog gennem København til Amalienborg Slotsplads. Blandt deltagerne var også Lukassøstre og diakonisser, flankeret af unge kvinder i hvidt, der hjalp til med at afvikle det store optog.

Foto: Kvindehistorisk Samling, Statsbiblioteket.

Da Kolding og Skamlingsbanken blev spydspids i kvindernes valgretskamp

vet en slags nestor for kvindevalgretskampen, som allerførste kvinde kunne holde tale på Højskamling.

En 'Revolutionstale'

Det var dog ikke hendes tale, eller for den sags skyld næstformanden Astrid Stampe Feddersens historiske foredrag om danske dronninger, der løb med opmærksomheden. Det gjorde derimod den tredje og sidste tale ved den karismatiske og retorisk begavede Gyrithe Lemche. Med sit skarpe og polemiske indhold skilte hendes tale sig klart ud fra de to andre og vakte som sagt genlyd over hele landet, da den blev kendt via dagspressen og tidens blomstrende kvindepresse.

I lokalpressen var det først og fremmest Kolding Social-Demokrat, der havde øre for talens kontroversielle indhold. Avisen - i praksis formentlig redaktør Knud Hansen - noterede således i udgaven fra den 6. juni 1912: *"Det er længe siden, at der har været holdt et saa stærkt politisk Foredrag paa Skamlingsbanken, og hvis Hr. Raben, Vonsild, eller andre af Kredens forbenede Højremænd havde været til Stede og hørt den Tale, saa vilde de sikkert have besvimet af Forfærdelse over, at en slig Revolutionstale blev holdt på Højskamling."*

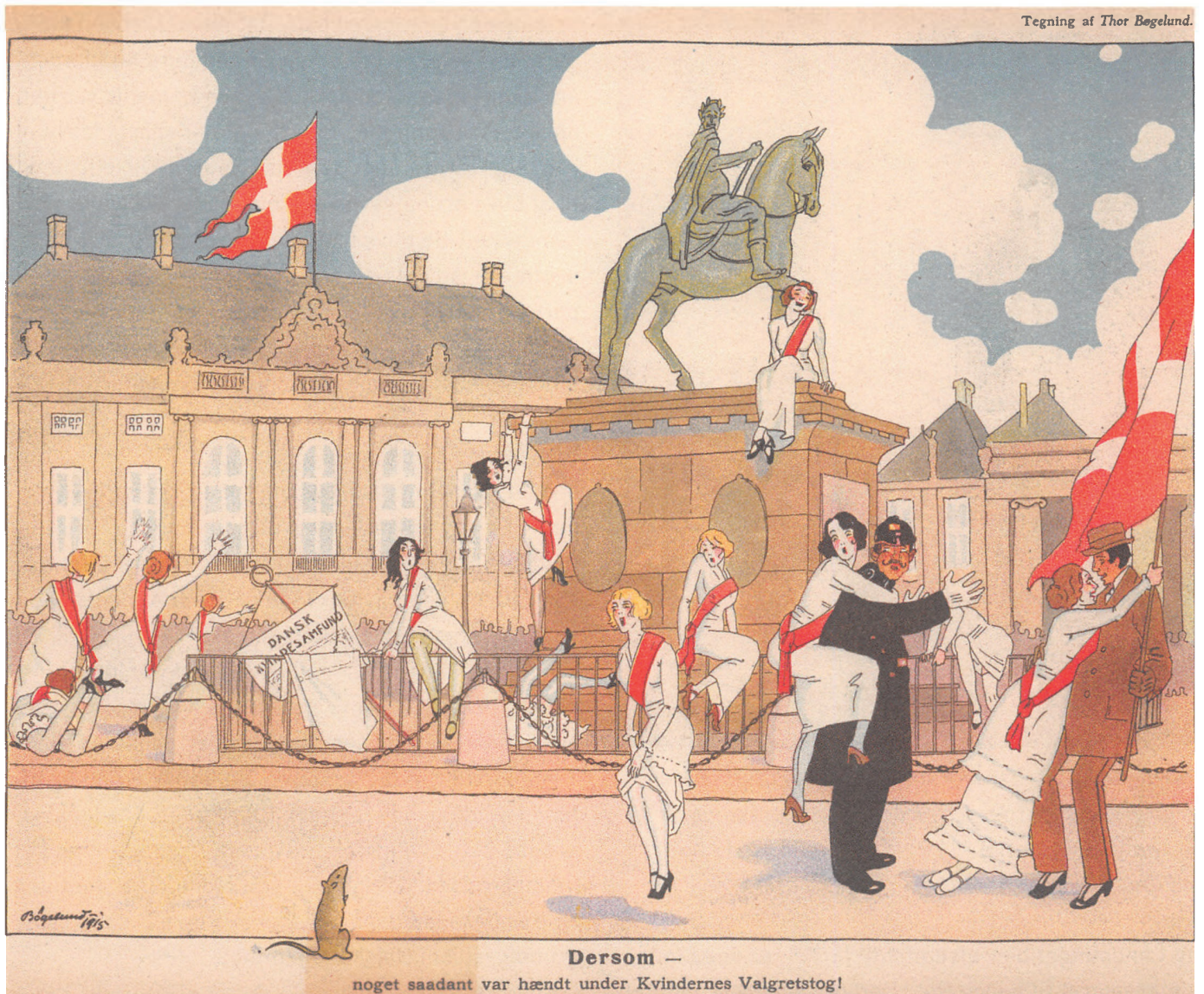
Omtalte Raben var den daværende formand for Skamlingsbankeselskabet, gårdejer Simon Raben, Vonsild. Hans fravær ved kvindemødet tyder på, at det måske ikke havde været helt så let en beslutning for bestyrelsen at give lov til kvindemødet, som det fremgik af protokollen. Et var at give lov,

noget andet at yde personlig støtte ved at møde op. Hvor om alting var, så frydede det i hvert fald Socialdemokratiets lokale bladrøst, at han kunne tilføje hovedmodstanderen Højre en politisk touché ved at fremhæve Gyrithe Lemches revolutionære udsagn, og for yderligere at sætte trumf på betegnede avisen hendes tale som *"Mødets Salt"*. Den var både *"fast bygget og holdt med stor agitatorisk Kraft"* og henrev af og til *"Forsamlingen til kraftigt Bifald."* Kolding Folkeblad og Kolding Avis begav sig ikke ud i analyser af mødet og nøjedes med at bringe fyldige referater af alle tre taler. Folkebladets stort set identiske med originalmanuskripterne - som man sikkert har haft - mens Kolding Avis bragte forkortede udgaver. Den konservative avis medgav dog, at fru Lemches *"stærkt agitatoriske foredrag [...] lønnes med stærkt Bifald"* - hvilket man afhængig af sindelag kunne tage som ros eller varsel om, hvad der ville ske, hvis kvinderne kom til politisk magt.

Endelig: 1915-grundloven

Det gjorde de dog ikke foreløbig. Der gik yderligere tre år med spilfægterier om formuleringen af en ny forfatning, før den endelig faldt på plads i april 1915. Vel at mærke uden at kvinderne havde taget del heri. For selv om Gyrithe Lemches tale efter landsmødet blev omsat i en resolution til regeringen, hvor Dansk Kvindesamfund krævede at blive grundlovgivere, endte kvinderne med at få valgretten *givet* af Rigsdagens mandlige politikere med Grundloven af 1915. Ud over kvindevalgretten indebar den nye grundlov, at tjenestefolk fik valgret, valgretsaldern blev sænket fra 30 til 25 år, og den såkaldt privilegerede valgret

Da Kolding og Skamlingsbanken blev spydspids i kvindernes valgretskamp

Kvindernes valgretstog blev efterfølgende skildret i Svikmøllen med denne satiretegnig af unge valgretskvinder, der flygter fra en mus med skørterne

om ørerne. Svikmøllen lod ikke en lejlighed til at vise dameben gå fra sig. Svikmøllen, 1915.

Medlemmer af Dansk Kvindesamfund lægger blomster ved Kvindernes Eg på Slotsbanken mange år senere – formentlig i 1955, da kvinder havde haft valgret i 40 år. Foto: Kolding Stadsarkiv.

til Landstinget blev afskaffet til fordel for lige almindelig valgret til begge ting. Den privilegerede valgret havde vægtet stemmerne fra de største skatteydere – godsejere og storborgerskab – dobbelt, hvilket i årtier havde medvirket til at sikre Højre flertal i Landstinget. Nu var det slut, magten var flyttet ned i folketingssalen. Det betød efterfølgende, at Højre

opløstes og genopstod som Det Konservative Folkeparti, der således om et par år kan fejre hundrede års fødselsdag. Stod det til Gyrithe Lemche, var der også blevet dannet et egentligt Kvindeparti, for hun kom sig aldrig rigtigt over, at kvinderne ikke fik lov til at blive grundlovgivere, og hun forudsagde, at kvinderne ville blive trumfet af mændene, hvis de skulle slå sig politisk igennem via de etablerede partier. Det fik hun for så vidt ret i, for det er først i de seneste år, at kvinder er kommet nogenlunde på omgangshøjde med mændene i landspolitik.

Kvindernes Eg

Ikke desto mindre var der med 1915-grundloven indledt en ny tid for kvinderne som fuldgyltige medborgere, og det blev fejret med en storstilet triumfmarch den 5. juni 1915 gennem Københavns gader til Amalienborg Slotsplads. Omkring 12.000 kvinder fra mange forskellige kvindeforeninger deltog, heraf uden tvivl også nogle fra Kolding, selv om datidens lokalaviser ikke melder noget om det. Til gengæld var de på pletten, da Dansk Kvindesamfund i Kolding, under Helen Clay Pedersens ledelse, søndag den 13. juni fejrede den nye grundlov med et kæmpemøde i slotsgården på Koldinghus, plantning af 'Kvindernes Eg' på slotsbanken og efterfølgende grundlovsfest i Højskolehjemmet.

Festen indledtes klokken 16 med en procession, hvor 15 unge hvidklædte kvinder med røde skærf – ligesom i København - gik forrest efterfulgt af medlemmerne af Dansk Kvindesamfund. Ægteparret Clay Pedersens plejedatter Magdalene havde

Kvindernes Bygning i Slotsgade 1 blev taget i brug i 1922. Billedet er fra havesiden. Efter 1945 blev bygningen solgt. Foto: Kolding Stadsarkiv.

æren af at være fanebærer. I slotsgården var rejst en tribune, som de cirka 700 fremmødte, kvinder som mænd, samledes om. I de historiske omgivelser og velsignet med strålende vejr hørte den store forsamling på flere taler. Alle talere gjorde en del ud af at klinke de skår, som kampen om kvindevalgret måtte have forårsaget. Fru pastorinde Mouridsen fra Lejrskov betonedes således, at kvindevalgretten ikke

var udtryk for, at kvinderne ville *"separeres fra Manden, tværtimod siger vi til ham: "Nu vil vi med dig!"*" Seminarieførstander Skat Rørdam vendte blikket indad og sagde: *"Mange har hidtil ment, at Kvinderne burde nøjes med deres indirekte Indgriben, da de ikke har politisk Instinkt. Men vi Mænd har saamænd ikke i de 66 Aar, vi har klaret Sagerne, gjort det saa godt, at vi ikke kunde [have] ønsket det bedre."* Som et andet gennemgående træk kom alle talere også ind på den ulyksalige tilstand uden for landets grænser i form af Verdenskrigen. Der lå en vigtig politisk opgave for kvinderne i at medvirke til en mere fredelig verden fremover, lød det således fra flere. Sidst, men ikke mindst, understregede alle de kvindelige talere, at den nyvundne valgret ikke ændrede ved, at kvinderne fortsat tog sig af hus og hjem. Eller som den fra hovedstaden tilrejsende Thora Knudsen, der havde siddet i Borgerrepræsentationen for Højre, råbte ud over forsamlingen: *"Gode Hjem opretholder først og fremmest Slægten. I Tide bør Kvinderne uddanne sig i Husets Arbejder; kan de disse ret, saa bliver der ogsaa nok Tid til det offentlige Arbejde. Vi burde have en tvungen Uddannelse i Husgerning i den ganske unge Alder."* Mændene kunne ånde lettet op: Hjemmet ville med eller uden kvindevalgret være uforandret. Herefter vandrede alle ud på slotsbanken for at overvære plantningen af Kvindernes Eg og for inderkredsens vedkommende videre til fællesspisning i Højskolehjemmets festsal.

Mange arbejderkvinder

Fru Knudsens huslige budskab var i overensstemmelse med den vending, som kvindesagen rent

faktisk tog i årene efter 1915. Mange af kvindesagsforkæmperne rettede nu opmærksomheden mod den huslige bevægelse. I by og på land organiserede kvinderne sig i huslige organisationer, og man talte ligefrem om begrebet 'huslig værnepligt'.

Det gjaldt også i Kolding. I de følgende år voksede medlemsskaren støt i Dansk Kvindesamfunds Koldingkreds, ikke mindst som følge af de huslige kurser, kredsen tilbød. I årene 1905-1935 deltog 8.000 kvinder i kurser om husholdning, håndarbejde, kjolesyning og moderkundskab, og i modsætning til mange andre steder var der i Kolding mange deltagere fra arbejderhjem. Det hang sammen med, at kvindesamfundets kurser var billigere end et ophold på husholdningsskole, og desuden gjorde man meget ud af, hvordan der med små midler og genbrug kunne lappes på en anstrengt økonomi.

Først og fremmest var det Helen Clay Pedersens fortjeneste, at kvindesamfundet blomstrede. Hun var en utrættelig katalysator, og under hendes ledelse oprettedes en diskussionsklub, som skulle dygtiggøre kvinderne til det politiske arbejde, samt en ungdomsklub, der tilskyndede unge piger til at tage en uddannelse og holdt seksualoplysende foredrag på et tidspunkt, hvor det var tabu. Under den spanske syge i 1918-1920 organiserede kvindesamfundet også, at et korps på 30-40 kvinder tog ud og hjalp sygdomsramte hjem. Som en slags forløber for senere tids husmor afløsere og hjemmehjælpere. Med de mange aktiviteter og den store medlems-tilslutning var det naturligt for kvindesamfundet at stræbe efter et permanent sted at være, og det

lykkedes med etableringen af Kvindernes Bygning, Slotsgade 1, som blev opført i 1921-1922. Her fik Koldings kvinder et hus i tre etager med undervisningsrum, foredrags- og festsal, tre lejligheder og en have bagved. Det var det første af sin art i Danmark og således en fortjent fjer i hatten på Helen Clay Pedersen og hendes kvindesamfundsmedlemmer. End ikke i København havde kvindeforeningerne formået at rejse deres eget hus, selv om der havde eksisteret en fond til formålet helt tilbage fra 1895. Først i 1936 fik hovedstadskvinderne deres eget hus i Niels Hemmingsensgade.

Koldingkvinder på tinge

Med hensyn til at deltage i landspolitik gik det anderledes trægt for Koldings kvinder. Ligesom for landets øvrige, især dem fra provinsen. Først efter 1960 krøb Christiansborgs kvinderepræsentation op på ti procent - i dag er den på 40% - og Koldingkvinderne på tinge i de forløbne hundrede år kan tælles på to hænder (Forstået som kvinder *bosiddende* i den nuværende Kolding Kommune, mens de har siddet i Folketinget).

Den første var Gunhild Due, valgt ind for SF i 1964-1971. Siden fulgte Lissa Mathiasen, S (1978-2007), Helen Jørgensen, S (1990-1994), Elsebeth Gerner Nielsen, R (1994-2007), Pernille Frahm, SF (1990-1994, 1998-1999 og 2007-2011), Margot Torp, S (1998-2001 og 2004-2005), Julie Rademacher, S (2007-2011), Karina Lorentzen Dehnhardt, SF (2007-) og Malene Borst Hansen, R (2011-). Af disse har en enkelt været minister, nemlig Elsebeth Gerner

Da Kolding og Skamlingsbanken blev spydspids i kvindernes valgretskamp

I de første årtier af Dansk Kvindesamfunds virke i Kolding fik man forbløffende mange aktiviteter op at stå såsom sykurser, kurser i sundhedslære og forbinding (herover) samt husholdningskurser. Før kvinderne fik deres eget hus, foregik sidstnævnte på

husholdningsskolen Borrehus (næste side). Det var et særkende for Dansk Kvindesamfund i Kolding, at kurserne blev søgt af mange piger fra arbejderhjem. Foto: Georg Burcharth / Kolding Stadsarkiv.

Nielsen, der var kulturminister i 1998-2001, og som i dag er rektor for Designskolen Kolding. Andre kvinder har været valgt i Koldingkredsen, men boet andre steder, og her er nogle af de mest kendte Eva Kjer Hansen og Britta Schall Holberg, begge fra Venstre. Alle er de trådt ad stier, som for hundrede år siden blev banet af kvindevælgrets kampens pionerer; på landsplan såvel som i Kolding og på Skamlingsbanken.

Referencer

- Elberling, Victor. *Rigsdagens Medlemmer gennem 100 Aar 1848-1948*, J. H. Schultz Forlag 1949
- Engberg, Gunnar. *Dansk Kvindesamfunds Koldingkreds 1905-1970* (artikel), Koldingbogen 1978, Kolding Stadsarkiv 1978
- Faldborg, Hanne. *Kvinder & Magt. Samfundskrønike 1915-2000*, Forlaget Septem 2000
- Juhl, Helle. *På lige fod – en krønike om kvinder, satire og kampen for valgret*, Gyldendal 2014
- Olsen, Olaf et al. *Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie, bind 11 og 12*, Gyldendal og Politikens Forlag 2004
- Petersen, Ellen Strange et al. *Kvinderne og valgretten*, J.H. Schultz Forlag 1965

Da Kolding og Skamlingsbanken blev spydspids i kvindernes valgretskamp

Petersen, Jakob. *Skamlingsbanken 1843-1943*,
H. Hagerups Forlag 1943

Unge Koldingkvinder lærer at sy hos Dansk Kvinde-
samfund. Foto: Kolding Stadsarkiv.

Kilder

Lemche, Gyrithe. *Kvinden og Samfundet*, nr. 16, 1912

Kolding Avis, årgang 1912 og 1915

Kolding Folkeblad, årgang 1912 og 1915

Kolding Social-Demokrat, årgang 1912 og 1915

Skamlingsbankeselskabets protokol, 1912